

lítsük. (Lemaradván itt, csakúgy, mint ha kosárlabdázóként kézilabdáznánk, vagy mondhatunk bármilyen hasonlatot.)

A sokféle anyagból építkező Orbán saját választott költészetmódjának szuverén nagymestere.

Jó így olvasni ezt a kötetet; ilyen távlattal. Jó ennyi erős verset, telitalálatot, önmagán túl mutató eredményt együtt látni. Összegyűjtött versek után mindig nehéz; a *Szegénynek lenni* Orbán Ottója azonban nem bizonyul többnek — s ez a jó! — a *Távlatnál*. A jó irodalom mégiscsak az, amelyiknek minden „négyzetcentiméterét” a megfelelő kidolgozásnak „veti alá” a szerző. Nem aprólékos kidolgozottság ez okvetlenül; hol-milyen. De Orbán évtizedek óta tud valamit; és valamiben egyre jobb lesz. Sose csap be. Lelkiismeretes: anyagával és így a világgal szemben is. Nagy adottságként fogadja el a nagy adottságokat. Ez is hűség; önmagához. Talán még bővül — lásd: Krapp! — a pontosság más látószögeivel, több-viszonylatot-látató szögeivel... és akkor a nappali kérdésből, mely önmagában tökéletes, és *tud* a délutánról, *esti kérdés* lehet. Bizonytalán megvan ennek itt az útja. Ennyit még a kocsiskérdéshez.

3. Válaszai nem elfogultak; sosem sedrék. Nem felejtik az érzékeny okosság kívánalmait; s ezek az Orbán által érzékelt létezés természetességéből fakadnak. Nem dől be a világ kommerszének, van bátorsága önmagát kivetíteni akár a szemben álló félre is, aki így már nem állhat oly messze tőle, s így világítani át a jeletet — földstéttel. (Parafrazisul mondjuk ezt.) Ezért nem zavaró az Orbán-versnek az a teljesség-eleme, amely valamivel is kisebb tehetségnél már bosszantana: a mitgondoljunk-földszagú-dolgokról mindenkori értelmiségi jólétesültségének, e jólétesültség elegáns, sosem nevetséges kifejezésigényének jeleként. Nem, Orbán a nevetésséget is bátran vállalja, önmaga bohócalakításai nem járnak halálos veszéllyel, mert — nem bohóc, de tragikus alkatot fednek fel. A tragikus alkat — csak Orbán kivédi ezt! gyakran mások stílusát is ezért kezeli könnyed kézzel, közös nevetésre szólítván a tulajdonviszonyok *bizonyos* világ-ostobasága felett! és kit ne győzne meg ebben? —, a tragikus alkat, mely egy egész világgal felvértezve hárt valami majd még vállalandót, a legjobb iskolát járja ki így. Megerősödik, elveti mindazt, amire felesleges vágyakoznia; és megerősít, és segít elvetni mindazt, amire felesleges vágyakozunk. Orbánt máris a rokonuknak érezhetik azok, akik rájöttek: nem az ember — nem az itt-és-most-ember — feje fölött kupolás az égbolt; de a Föld külterjes hajlata mindent és mindnyájunkat összefog. S hogy az iménti szavak egyikéből a *nyáj* kiessen! Orbán nem nyájaskodik, bár — keserűen nevetve — tud mindnyájunkról is. (*Magvető, 1976.*)

TANDORI DEZSŐ

Pintér Lajos: Fehéringes folyók

Irigylésreméltóan fiatal ember Pintér Lajos. 1953-ban született, Szegeden. Nemcsak életének, költőségének kezdete is e városhoz köti, a Tiszatáj mutatta be. Fiatalságával nem menlevelet kér a pályakezdés buktatóinak elnézésére, hanem ugyanazt a könyörtelen őszinteséget követeli meg verseinek olvasóitól, amelyekkel megírta ezeket a verseket.

Fiatalság, őszinteség kevés lenne még a költészethez. Kell hozzá a szavakat összeabroncszó látomás és indulat. Kell a költői kép telitalálata, világot építő ereje. Íme egy vers a kötetből, a *Végül*: „Gerinced csontsarló. / Nincs szavam. Fű leszek.” Két sor az egész, két felező hatos, de világ épül általuk. Két ember kap-

csolatának pontos rögzítése. Az ezerszer megírt téma újabb és mégis eredeti változata. S újjá nem az érzés egyedülvalósága teszi, hanem a megtalált kép, amely ezt rögzíti. Vagy olvassuk a *Résztevőkhöz rendezőkhöz* írott verset: „a himnusz nem egy énekszám hanem a himnusz / az ars poetica nem egy vers hanem valaki vére / és a tömeg nem a tömeg hanem emberek / mindez nem önmagáért önmagáért mégse”. Míg az előbb a kép adta át a vers lényegét, itt közvetlenül a gondolat. Szinte pongyolán-sután odavetettek látszik e pár sor, de ez is tartalmi szándékú: a rendezők és a résztvevők fejére olvassa a sokszor csak a formával törődő ünnepeléseket a nagy jubileumok időszakában. A három nyers indulatú kijelentést ezért követi okkal a tűnődővé szelídülő negyedik sor, amely grammatikai lezáratlanságával, végig nem mondott gondolatával nemcsak az előzőeket értelmezi újra, de ki is tágitja a verset: mindenfajta öncélúság, tartalmatlan cselekedet elítélésévé.

Pintér Lajos kötetének eddigi bírálói hangsúlyozták, hogy szembeötlő a közvetlen Nagy László-hatás. Példaként ketten is *A cikizmus balladájából* idéztek, találóan: „bordát ma nem forgathat a penge, eljött a / dalnak maximuma, csukott ablakomat / ricsajjal megtöreti, szoktatja a csipőket táncra, / ha torka volt a géppuskának, letorkolása / ezennel megessék, recsegjen torkunk géppuskája helyette;”. Elgondolkoztató viszont, hogy a többi versből efféle közvetlen hatást mutató sorokat nehéz lenne idézni. A Nagy László-rokonság inkább abban az értelemben evidens, hogy Pintér Lajos is a látomásos-szimbolikus költői világ teremtésének az útját járja, s hogy ennek az útnak a legismertebb mestere ma éppen Nagy László, akinek a költészetétől viszont teljesen idegen az a groteszk szemlélet, amelyet oly kedvvel alkalmaz Pintér. Mondhatnánk, hogy ebben Weöres Sándor a mestere, akit meg is idéz a *Most jött le a falvédőről* mottójában.

Sajátos, de véleményem szerint természetes módon, ha a közvetlenebb hatásokat keressük, akkor a hatvanas évek második felében indult költőket érdemes felidézni. Nagy Lászlós versépítkezést, hangoltságot alig találhatunk, de a Kiss Benedekéhez vagy Utassy Józseféhez hasonlót már többet (*Apáról fiúra, Márciusi ráolvasó, Zöldtükrös életfa* stb.). S groteszkjének is sokkal több a köze a Péntek Imrééhez. Pintér Lajos játékos vagy tragikus groteszkjei sohasem válnak öncélúvá vagy transzcendens gondolatokat hirdetővé, az ő groteszkje mindig a világ számunkra valóvá varázsolását szeretné elősegíteni (*Szentendrei átkombákom, Ocskapiac*). S legértekebb verseiben, ha feltűnik a groteszk, nem önállóvá lesz, hanem a világ értelmezését elősegítő eszközzé (*Várlábon forgó kacs*a).

A választott költői irány mellett a választott példák is jellemzőek egy költőre: kiket idéz fel a történelemből és az irodalom múltjából? Pintér nem tartozik azok közé, akik rendre megidézik a múltat. S ha mégis megteszi, akkor mindig a közvetlen jelenre vonatkoztatás lesz számára a fontos. Nem a vállalás nagysága, fenségessége önmagában, hanem a mit tegyünk ma? gyötrő kérdése. Gyötrő, mert látnia kell a megalkuvás könnyen kínálkozó buktatóit. Ezért, hogy nem Dózsa hősiességét éneklji, hanem az ellenpélda látomását: az *Anti-Dózsát*, aki „üzletembere a lázadásnak”, aki megalkuszik. Hasonlóan jelenből kiinduló szemléletű Petőfi-verse is, a *Hol van az a lépcső, Sándor*, Utassy Zúg Márciusának elégikus hangoltságú változata.

Pintér szembesülését az előző nemzedékek ráhagyta világgal, képileg igen gyakran a mesevilágtól való elszakadás, a groteszk, tökéletlen valóság és a tökéletes mesevilág ellentéte láttatja (*A mesék temetése, Imátlan ima, Ismerkedő, Ez a fekete eső éjszakája, Naponta más, Várlábon forgó kacs*a). A lírai hős nem tudja elfogadni a megalkuvás semmilyen formáját. Határozottan elutasítja a kínálkozó, a felkínált álmegoldásokat, életmagyarázatokat. A valóságra józanodva sem parolázik a cinizmussal, nem hullik a belenyugvó beletörődésbe. Vállalja a ráhagyott világot, de csak úgy, ha megváltoztathatja. Példaként a *Naponta más* idézhető e törekvés reprezentatív verseként: „Mi ez a küzdelem, mi ez? Harkályok: / fákon patkolókovácsok. Kipi-kopi, / tili-toli. Naponta ugyanaz, Naponta / ugyanannak a hiánya. Elindult valaki / ismét, lépni a meséből.” Majd befejezésül: „Hitetlen — úgy lehet foly-

tatja / Hitetlen — lehet, hogy újramezdi.” A hagyomány és újítás, a megőrzés és a megszüntetés dialektikájának a végiggondolása ez. S hogy ennyire következetesen sikerült, az egy konok erkölcsi tartásnak is köszönhető. A fiatalságból, őszinteségből törvényszerűen következik a tisztaság vágya. A szép életé. Így nem véletlenül kerül a középpontba a kötet címadó verse, a *Fehéringes folyók*: „akarom, hogy tiszta legyen, / ahogy anyja szülte világra;”.

A valóság elemzése, a költői program kifejtése olykor túl közvetlen, didaktikus, kellően meg nem formált módon épül versbe (*Az rossz, Hitlító, Elképzeléseinkhez szívét, öklöt, Nem és nem*). A kötetnek csak töredékét tesszik ki ezek a versek. Mert húszesztendőskorára megtanulta Pintér Lajos, hogy a valóság bonyolultságát és e valósághoz való költői viszonyának elementárisan elkötelezett voltát csak úgy kísérelheti meg maradandóan kifejezni, ha keresi a mai költői áramlatok szintézisének módját. S ha tudja, hogy ez a szintézis nem elrejt, csak feloldja a világ ellentmondásosságát. A huszadik század embere két végletes választ adhat a valóságra: mondhatja, hogy a világ abszurd, s mondhatja, hogy a világ megváltoztatható. A marxizmus tagadja a világ abszurditását, de tudomásul veszi, hogy a huszadik század számtalan abszurd vonással terhelt. Éppen ezért fokozott a szüksége a világ megváltoztatásának. Ezt ismeri fel Pintér Lajos is. Minden adott tehát: a megmondott világgép s a költői tehetség egyaránt ahhoz, hogy a most jelentkező költőnemekedéknek ez az egyik leginkább bizonyított költőtehetsége előbb-utóbb a magyar líra élvonalába törjön. (*Kozmosz*, 1975.)

VASY GÉZA

Kántor Lajos: A megtalált színház

Kántor Lajos kritikusi pályájának elejétől fogva egyképpen figyelt a művészek minden ágára, sőt, a szellemi élet egészére. Ez széles kitekintést nyit számára a romániai magyar kultúra helyzetére, tényleges problémáira. Az élő irodalom egyetlen fontos jelensége nem került kívül kritikusi gondján, nincs olyan értékes mű, amelyről ne mondta volna el a véleményét, ezzel párhuzamosan pedig újra meg újra mélyre merült az irodalom történetébe, hogy egyszerre lehessen az alapok és az emelkedő falak munkása. Irodalomkritika és irodalomtörténet szervesen kapcsolódik össze Kántornál, könyvei szinte váltakozva foglalkoznak a jelenkor irodalmi alkotásaival, művekkel, áramlatokkal és az irodalomtörténet búvárlást kívánó fejezeteivel. Madách-kötetében (*Százéves harc „Az ember tragédiájá”-ért*), még félig diákként, a magyar irodalom egyik legbonyolultabb alkotását közelítette meg a modern irodalomszemlélet alapján; Móricz Zsigmond prózájában elsőnek mutatta ki a lírai elemek meghatározó szerepét. Irodalomkritikáinak egy részéből állt össze a Láng Gusztávval közösen írt első romániai magyar irodalomtörténet, amely körül éles viták kerekedtek, jelezve, hogy a *Romániai magyar irodalom 1944—1970* nem regisztrált, hanem döntően beleszólt az élő irodalom folyamatába. *Utazás a gyökerek körül* című kötete óta tudhatjuk, hogy Kántor Lajost szenvedélyesen érdekli a képzőművészet, ennek hagyományai és jelene egybeölelve; kötetének alcíme érzékelteti, hogy a modern művészetekről írt „útirajzot” az Adriától a Balti-tengerig. A jubileumi Korunk-évkönyvben közreadott tanulmánya a folyóirat képzőművészeti anyagát elemző új könyvből mutat be egy fejezetet.

„E kötet szerzője bevalloitan az irodalom felől érkezett a színházhoz”, mondja nemrég megjelent kötetének előszavában. Az alcím utal arra, hogy Kántornak egy